

Derleyen ve Çeviren
YASEMİN ASADI
İranlı Yolcuların Gözünden
Osmanlı İstanbul'u
(1802-1905)

YASEMIN ASADI 1984'te İran, Urmiye'de doğdu. Tahran'da bir yıl yazılım mühendisi olarak çalıştıktan sonra 2007 yılında İstanbul'a yerleşti ve İstanbul Üniversitesi Enformatik Bölümü'nde yüksek lisansını tamamladı. Tercümanlık yaptı ve turizm sektöründe çalıştı. On yıldan fazladır tercümanlık yapmasının yanı sıra İran ile ilgili araştırma ve akademik çalışma programlarında yer alıyor.

İletişim Yayınları 3306 • Tarih Dizisi 175

ISBN-13: 978-975-05-3515-4

© 2023 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2023, İstanbul

EDİTÖR Melike Işık Durmaz

YAYINA HAZIRLAYAN Şebnem Dadbin

KAPAK Suat Aysu

KAPAK FOTOĞRAFI Galata Kulesi'nden Sarayburnu, 1880-1900
(Abdullah Frères)

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Yağmur Yıldırım

BASKI Ayhan Matbaası • SERTİFİKA NO. 44871

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31 Bağcılar 34218 İstanbul

Tel: 212.445 32 38 • Faks: 212.445 05 63

CILT Güven Mücellit • SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadag, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyen ve Çeviren
YASEMİN ASADI

İranlı Yolcuların Gözünden Osmanlı İstanbul'u (1802-1905)

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ

YASEMİN ASADI7

1 KADINLARA YÖNELİK KURALLAR...

Yazar MİRZA EBU TALİP HAN

(Kasım 1802) 11

2 GÜZEL YÜZLERİ ÖRTÜSÜZDÜ...

Devlet Adamı MİRZA FETTAH HAN GERMRUDİ

(Aralık 1838)27

3 HERKESTEN BİR KELİME DİLENİYORDUM...

Öğrenci ve Gezgin HACI SEYYAH

(Muhtemelen 1860'lar)39

4 YAŞLI BİR AĞAÇ GİBİ...

İran Padişahı NASİREDDİN ŞAH

(Şubat 1873) 51

5 CAMİ ÇOK, NAMAZ KILAN YOK...

Şehzade FERHAT MİRZA

(Kasım 1875)67

6 CEPŞİZ, ÇOK GARİP KIYAFETLER...

Devlet Adamı ABDÜLHÜSEYİN AFSAR URMI

(Ağustos 1882)77

7 EVLER ŞAHANE, KESELER BOŞ...	
Yazar MİRZA MUHAMMED HÜSEYİN FARAHANİ	
(Ağustos 1885)	97
8 KÜFFARIN ELİNE DÜŞEBİLİR...	
İran Asıllı Hint Devlet Adamı MİR LAYIK ALİ HAN	
(Haziran 1887)	115
9 ŞEHRİN DURUMU PERİŞAN...	
Arif ve Derviş MUHAMMED ALİ PİRZADE	
(Kasım 1887)	137
10 HER KİM Kİ DÜNYAYI TALEP EDERSE...	
Din Adamı MİRZA HASAN MUSEVİ İSFAHANİ	
(Mart 1898)	151
11 GÜL ENDAMLİ, YASEMİN KOKULU...	
Şair ve Yazar MİRZA MAHMUT HAN NİMET FESAYİ	
(Şubat 1900)	163
12 KÜÇÜK SİYAH HADIMLAR...	
İran Padişahı MUZAFFEREDDİN ŞAH	
(Ekim 1900)	179
13 BOĞAZ KALIN BİR BUZ TUTTU...	
Din Adamı MİRZA DAVUT HÜSEYİNİ	
(Ocak 1905)	191

SUNUŞ

YASEMİN ASADI

Elinizdeki kitap, İran’da seyahatname yazmanın yaygınlaştığı 1800’lü yıllarda, bazıları modern yaşamı tanımaları için devlet tarafından gönderilen görevliler, bazıları da hac vazifesini yerine getirmek veya gezmek amacıyla İstanbul’dan geçen yolcular tarafından kaleme alınan seyahatnamelerden derlendi.

Osmanlı Devleti ancak resmî hac yollarının güvenliğini sağladığından, İranlı hacı adayları, özellikle de tacirler ve devlet yetkilileri resmî Osmanlı kervanlarıyla hacca gitmeyi tercih ederlerdi. “İstanbul Yolu” olarak bilinen, daha uzun fakat güvenli olan bu yol ile Bakü ve Tiflis üzerinden Karadeniz’e, oradan da İstanbul’a gidilir, İstanbul’dan da Osmanlı veya Avrupa gemileriyle Süveyş’e, ardından da Mekke’ye ulaşıldı. Kendilerini kutsal toprakların muhafızı ve Müslümanların halifesi ilan eden Osmanlı padişahları, İslâm topraklarından gelen diğer hacılara olduğu gibi İranlı hacılara da güvenlik içinde hac yapma imkânı sağlardı. İslâm inancına göre hac, Müslümanlar arasındaki her türlü ayrım ve nifakı ortadan kaldıran ve onları aynı noktada buluşturan

bir ibadetti. Bu nedenle farklı mezhepli iki rakip devlet olan Osmanlı ve İran devletleri, bu ibadeti gerçekleştirmek için farklılıklarını bir kenara bırakmak zorunda kalır, böylece iki devlet ve millet arasında sıcak ilişkiler gelişirdi. Özellikle İranlı devlet yetkilileri ve ileri gelenlerinin İstanbul üzerinden yaptıkları hac seyahatleri esnasında Osmanlı devlet yetkilileriyle kurdukları diyalog ve ilişkiler, iki devletin liderlerini de yakınlaştırdı. Döneme ait değerli seyahatnameler de bu geziler boyunca cereyan eden bazı önemli olayların yazıya dökülmesiyle ortaya çıkmıştır.

Bir zamanlar Avrupalıların hayranlık duyduğu, bilim ve sanatın beşiği olan İran, Batı dünyasının büyük değişimler geçirdiği 19. yüzyılın başlarında Kaçar Hanedanı'nın yönetimi altında birçok sorunla cebelleşiyordu. Modern sağlık sistemi ve eğitim imkânlarından yoksun olan halk, dönemin mezhepçi misyonerlerinin esareti altında bulaşıcı hastalıklar dışında, cehalet ve hurafelerle de boğuşuyordu. Ancak devlet adamları, aydınlar ve seyyahların Avrupa'ya açılmalarının sonucunda görülen siyasi, endüstriyel, eğitsel ve sanatsal ilerlemeler, İran'ın egemenlerini uyandırmaya vesile oldu. Çok hızlı olmasa da bu yolculuklar, 1905'te meşrutiyetin gelişi, modern okulların açılması ve siyasi reformların yapılmasıyla meyvelerini verdi ve az da olsa, bu eski uygarlığın yaralarına merhem oldu.

İran'ın modernleşme sürecinde başta Avrupa seyahatleri olmak üzere birçok iç ve dış faktör rol oynamıştı. Ancak kendilerini kültürel anlamda Avrupalılardan daha yakın hissettikleri Osmanlı İmparatorluğu, hem İran'daki Meşrutiyet Devrimi'nin fikirsel temelini oluşturma anlamında hem de modernleşme sürecinde etkili oldu. Özellikle de devlet adamlarıyla farklı sınıf ve tabakalardan İranlıların İstanbul seyahatleri Osmanlı İmparatorluğu'ndaki gelişmelerden haberdar olmalarına ve etkilenmelerine neden oldu. Özetle,

19. yüzyılda İstanbul'un hac ve Avrupa güzergâhında olması ve İranlıların bu yolu tercih etmesi, iki milletin karşılaşması ve etkileşimi açısından oldukça etkili olmuştur.

Derleme yöntemi

Bu kitabı İran'ın en meşhur seyahatnamelerinden derledim. Yazarların hayatlarını titizlikle incelediğimde, hepsinin kendi döneminde tanınmış, söz sahibi veya kanaat önderi niteliğinde kimseler olduklarını gördüm. Dönemin zor seyahat koşullarından dolayı birçok şehri gezerek İstanbul'a gelen yolcuların, sadece İstanbul'da bulundukları zamanda yazdıkları kısımlara yer verdim. Yolcuların bazıları günlük şeklinde anılarını yazıyor, bazılarıysa gördüklerini yorumluyorlardı. Kitabın daha akıcı olmasını amaçlayarak, yolcuların İstanbul hakkında aktardıkları olumlu veya olumsuz görüşleri tamamen koruyarak, çoğu yolcu tarafından benzer şekilde yapılan tarihî eserlerin tarihçe, boyut, ölçü gibi rakamlarla tariflerini, isimlerini sıralamak dışında kim oldukları hakkında herhangi bir bilgi vermedikleri insanlarla yaptıkları görüşmeleri, ilave olarak uyuma, uyanma, yemek yeme gibi hayatın rutinlerini kitaba almadım. Derlemeye dahil etmediğim kısımları ise metin üzerinde (...) işareti ile belirttim. Ayrıca bazen, düzensiz ve dağınık bir şekilde ifade edilen kimi konuların daha anlaşılır ve akıcı olması için paragraf yerlerini değiştirdim.

Çeviri yöntemi

Bu çalışmayı 120-220 yıl öncesinde yazılmış metinler üzerinden derledim. Doğal olarak yolcular dönemin dilbilgisiyle, eski sözcük ve deyimleri kullanmışlardı. Ayrıca yolcuların çoğu akıcı yazma sanatına sahip değildi. Çeviri çalışma-

larımda metinlerdeki içeriğe tamamen sadık kalma kaydıyla, yolcuların anlatım biçimiyle anlatmak istediği kavramları günümüz okuruna uygun gelecek şekilde sadeleştirdim.

Sosyal statüleri ve İstanbul'da bulunma amaçları birbirinden farklı olan vatandaşlarımın gördüklerini, düşündüklerini, anlattıkları İstanbul'u, onlardan çok uzun zaman sonra İstanbul'da yaşayan bir İranlı olarak zevkle okudum ve on beş yıldır birlikte yaşadığım İstanbullularla paylaşmak istedim. Kitabı okuduktan sonra da bu kadim ve güzel şehri sanki ilk kez görüyormuş gibi bir gezi yapmanız dileğiyle...